

**ФУНКЦІОНУВАННЯ АХРОМАТИЧНИХ КОЛЬОРІВ
BLANC/NOIR У КАРТИНІ СВІТУ БЕРНАРА ВЕРБЕРА
(на матеріалі роману «L'Empire des anges»)**

У статті вивчається функціонування колоративів Blanc і noir в авторській картині світу Бернара Вербера. Виявлено тенденції у розвитку семантики досліджуваних назв ахроматичних кольорів та способах їх перекладу російською мовою.

Ключові слова: колір, кольороназва, колоратив, чорний, білий, ахроматив.

У сучасній лінгвістиці накопичено досить велику кількість праць, присвячених проблемі кольоропозначення на матеріалі різножанрових текстів, фразеологізмів, паремій тощо. Мова має свою кольорову гамму, яка виражає історико-культурний досвід його носіїв.

Саме тому кольороніми є предметом постійних розвідок багатьох вчених, які досліджують їх у різноманітних аспектах: психолінгвістичному (Р. Фрумкіна, Т. Ковальова), етнолінгвістичному (А. Вежицька, Г. Яворська), етимологічному (В. Горобець, Т. Козак), зіставному та перекладознавчому (Г. Корбет, І. Ковальська) та ін. У світлі сучасної антропоорієнтованої парадигми лінгвістики усі ці та інші дослідження через бачення людиною довкілля у кольорі видаються нам актуальними. Не зважаючи на наявність солідного матеріалу в мовознавчій науці, актуальність таких досліджень не перестає зростати, особливо на матеріалі художніх текстів сучасної літератури.

На думку Х. Н. Ісмагілової, головним каналом отримання інформації про світ є зорове сприйняття – сукупність процесів побудови зорового образу навколишньої дійсності, які виступають як форма пізнання навколишнього світу. Зір – головний орієнтир людини у світі. Візуальна інформація є найбільш достовірною та найбільш головною з її видів [2, с. 8]. Тому подібні розвідки сприяють не лише вивченню індивідуально-авторської картини світу та стану мови на сучасному етапі її розвитку, але й допомагають розробленню теорій про сприйняття та інтерпретацію людиною об'єктів навколишнього світу.

Відомо, що за загальноприйнятою класифікацією розрізняють ахроматичні (білий, чорний, проміжний між ними сірий) та хроматичні, тобто спектральні (червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, синій, фіолетовий) кольори.

У цьому плані цікавим є вивчення полярних кольорів – білого та чорного. У свідомості французів, як і більшості європейців, білий є кольором світлих об'єктів, чорний – темних. Разом з тим, кольорові відчуття людини є нестабільними: будучи спочатку пов'язаними із певними об'єктами, забарвленими у певний колір, вони можуть розвиватися в інші поняття з аналогічним колірним значенням, набувати різноманітних переносних значень, втрачаючи при цьому, навіть свою колірну сутність. Назви кольорів з розвитком мови можуть набувати нової нестандартної семантики. Особливо яскраво це виявляється в індивідуально-авторських картинах світу. Дослідження функціонування кольороназв дає можливість визначити світогляд письменника як особистості, з одного боку, та як представника свого етносу, з іншого.

Виходячи з цього ми поставили перед собою мету: вивчити функціонування ахромативів *blanc / noir* у сучасній французькій мові.

Реалізація цієї мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) здійснити опис фрагменту французької кольорової картини світу; 2) встановити кількісні дані про кольоронімі *blanc / noir* у їхньому прямому значенні та переносному; 3) встановити аксіологічний потенціал білого/чорного кольорів в авторській картині світу; 4) дослідити способи перекладу російською мовою.

Матеріалом дослідження стали роман Б. Вербера «L'Empire des anges» та його російський переклад. Нами було обрано контексти, що містять досліджувані колоративи. В авторській картині світу вживання цих прикметників є приблизно паритетним: виявлено 42 уривки із *blanc* та 38 – із *noir*.

Встановлено, що кольоронімі можуть вживаються письменником у прямому значенні та служать для позначення забарвлення різних об'єктів і предметів.

1. Пріоритет серед них належить портретним характеристикам людини. У цій групі контекстів домінуючим є чорний колір. Цей епітет вживається на позначення кольору: волосся: *Dans ses jupes de mousseline indienne et son caraco pervenche, longs cheveux noirs et raides balayant les épaules, Nathalie est la première à se précipiter* [6, с. 184]; – очей: *Visage de lune, longues tresses brunes, yeux noirs en amande, Nathalie Kim est une gamine espiègle de douze ans* [6, с. 152].

Щодо білого, то цей колір мають: тіло людини: *Une blonde rieuse. Avec de bons gros bras blancs pour pétrir la pâte* [6, с. 124]. – зуби: *Toute la famille exhibe de belles dents blanches* [6, с. 203].

2. Досить чисельними є епітети, що описують колір одягу. У цій групі нами зафіксовано рівні позиції між *blanc / noir*. Пор.: *Un badge en haut de la blouse blanche précise que l'ange se nomme Tatiana* [6, с. 318]. – *Il est vêtu d'une longue robe blanche et affiche un même air inspiré* [6, с. 377]. – *Les prêtres s'habillent de noir* [6, с. 97]. – *J'ai enfilé le simili-smoking en nylon noir qu'on nous a distribué pour les fêtes* [6, с. 136].

3. Аксесуари у персонажів роману Б. Вербера мають лише чорний колір: *En proie à une folle terreur, je le regarde tirer de sa veste un long lacet noir* [6, с. 300]. – *Petit, gros, chauve, nez en boule soutenant d'épaisses lunettes noires, sauf qu'ici sa cécité ne le gêne plus* [6, с. 158].

4. Будівлі, навпаки, – білий: *Les murs sont blancs* [6, с. 199]. – *Personne n'oserait enfermer un animal pendant des années dans une pièce blanche insonorisée en continuant à le nourrir* [6, с. 200].

5. Також білий колір у письменника мають об'єкти природи (айсберг, зірка, небо), тварина: *L'océan est prêt à recevoir son «île» : un iceberg blanc* [6, с. 157]. – *Le ciel est blanc* [6, с. 246]. – *Un minuscule point blanc, près de la Lune, se déplaça à toute vitesse* [6, с. 441]. – *Un fermier reçoit en cadeau pour son fils un cheval blanc* [6, с. 238].

Однак, 15 контекстів (35,7 %) мають компоненти *blanc* та *noir* із іншими значеннями, вмотивованими відповідно білим та чорним кольорами.

Раса людини. У цій групі зафіксовано опозицію між чорною та білою расами. Пор.: *Et puis les Blancs sont arrivés* [6, с. 57]. – *<...> les cales des navires où s'entassent les Noirs voués à l'esclavage* *<...>* [6, с. 399].

В інших випадках кольороніми вживаються спорадично й мають різну семантику. Так, білим кольором вмотивовані наступні поняття: холодна зброя: *Contre une arme blanche, mes jolis poings ne servent à rien* [6, с. 111]; – біле вино: *Je sais que la viande s'accompagne de vin blanc et le poisson de vin rouge* [6, с. 136]; – яечний білок: *Casser 6 oeufs en séparant les blancs des jaunes* [6, с. 157]; – казковий персонаж – Білосніжка: *Cette idée lui aurait été inspirée par le dessin animé Blanche-Neige* [6, с. 329]; – сивина: *Nathalie Kim rectifia la longue mèche blanche qui lui tombait sur les yeux* [6, с. 442].

В основі інших вторинних найменувань лежить чорний колір: морок, темрява: *Je peux observer mes héros même plongés dans le noir, les distinguer nettement sous une pluie battante* [6, с. 88]; – земля у могилі: *Lorsque j'étais négociant chinois, je suis mort dans un univers noirâtre* [6, с. 76]; – черниця: *Ordre a été donné de pourchasser en France les adorateurs des «vierges noires», les buchers ont partout fleuri pour les sorcières» (beaucoup plus que pour les «sorciers»)* [6, с. 177]; – травма: *Elle dissimule un oeil au beurre noir sous des lunettes de soleil* [6, с. 292].

Нами встановлено випадки, коли *blanc* та *noir* втрачають свою колірну сутність. У картині світу Б. Вербера ці кольори символізують собою потойбічне життя, протиставляючись при цьому один одному. Білий – це рай, а чорний – пекло: *Le Paradis, c'est blanc. L'Enfer, c'est noir* [6, с. 429].

В інших випадках *blanc* наділяється семантикою із різним аксіологічним потенціалом: необмежені повноваження (нейтральний): *Encore une fois les stratèges en cravate du quartier général n'interviennent pas et nous laissent carte blanche* [6, с. 215]; – відвертість (меліоративний): *Il me prend par les deux épaules et me déclare de but en blanc: – J'ai une très bonne nouvelle* [6, с. 268]; – царство мертвих (пейоративний): *Et je franchis Moch 6 pour déboucher sur... le Septième Ciel, le territoire blanc* [6, с. 25].

Щодо *noir*, то він, втративши значення кольору, має у письменника лише негативне значення. Пор.: астрофізичний об'єкт – чорна діра: *Serait-ce une règle commune à toutes les galaxies : un trou noir qui sert d'axe et fait tourner la masse des étoiles qui l'étoffe ?* [6, с. 341]; – зло: *Si nous perdons cette bataille et si ces âmes errantes découvrent Rouge, leurs idées noires se répandront comme des virus dans l'Univers* [6, с. 396]; – занепалий янгол, демон: *Tiens bon, Michael, m'encourage Raoul, en me débarrassant d'un ange déchu noiraud agglutiné à mon dos* [6, с. 397 – 398].

Що стосується способів перекладу, то проведене дослідження дає нам можливість розділяти усі контексти на три групи.

У більшості випадків інтерпретація кольоронімів є тотожною.

Пор.: *Une blonde rieuse. Avec de bons gros bras blancs pour pétrir la pâte* [6, с. 124]. – *Смешистая блондинка. С добрыми пухлыми белыми руками, чтобы месить тесто* [1, с. 120].

Des Noirs américains de Los Angeles, m'indique Edmond Wells [6, с. 47]. – *Черные американцы из Лос-Анжелеса, – говорит Эдмонд Уэллс* [1, с. 120].

Lorsque j'étais négociant chinois, je suis mort dans un univers noirâtre [6, с. 76]. – *Когда я был китайским неготиантом, я умер в черном пространстве* [1, с. 72].

До другої групи контекстів можна віднести переклади, у яких перекладач вживає вже не кольороніми, а слова, що за своєю семантикою, все ж, залишаються близькими до *blanc* та *noir*:

Так, французькому *blanc* може відповідати російський корелят *седой*: *Le cheveu blanc, la poitrine immense, elle parle avec un fort accent* [6, с. 287]. – *У неї седины волосы и огромная грудь, она говорит с сильным акцентом* [1, с. 285].

Цей же прикметник в результаті субстантивациі набуває значення білок: *Battre les blancs en neige avec 80 g de sucre et une pincée de sel* [6, с. 157]. – *Взбейте белки с 80 граммами сахара и щепоткой соли* [1, с. 154].

Аналогічно, субстантивоване *noir* має значення морок, темрява: *Je peux observer mes héros même plongés dans le noir, les distinguer nettement sous une pluie battante* [6, с. 88]. – *Я могу видеть моих героев в полной темноте, четко различать их под проливным дождем* [1, с. 85].

До третьої групи увійшли контексти, у яких кольороніми в результаті перекладу взагалі втрачаються. Так, фр. *arme blanche* (букв. біла зброя) має значення *сталева (холодна) зброя* [4]. В перекладі вжито інше слово без кольорового епітету: *Contre une arme blanche, mes jolis poings ne servent à rien* [6, с. 111]. – *Против ножа мои кулаки бессильны* [1, с. 108].

В іншому випадку фр. *beurre noir* (букв. чорне масло) означає *соус* [5]. В авторській інтерпретації цей вираз вжито у метафоричному значенні, а у російському перекладі вжито лексему, відповідну цій метафорі, але із іншою колірною семантикою: *Elle dissimule un oeil au beurre noir sous des lunettes de soleil* [6, с. 292]. – *Чтобы скрыть синяк под глазом, она надела солнцезащитные очки* [1, с. 290].

Хоча в російській мові є запозичення *карт-бланш*, перекладач розтлумачує цей вираз, виходячи із його семантики: *Encore une fois les stratèges en cravate du quartier général n'interviennent pas et nous laissent carte blanche* [6, с. 215]. – *В который раз тыловые стратеги из главного штаба не вмешиваются и дают нам полную свободу действий* [1, с. 214].

Аналогічно, в іншому контексті також не вживається при перекладі колірне слово *blanc*, але зміст думки письменника при цьому зберігається: *Il me prend par les deux épaules et me déclare de but en blanc: – J'ai une très bonne nouvelle* [6, с. 268]. – *Он берет меня за плечи и говорит без обиняков: – У меня очень хорошая новость* [1, с. 265].

Б. Вербер, використовуючи вираз *idées noires*, вкладає у нього символічне значення, яке уособлює собою зло. У російській мові в ідентичному за формою словосполученні *черные мысли* колоратив має інше значення: «перен. Мрачный, безотрадный, тяжелый. Черные мысли. Черные дни мрачного прошлого» [3, с. 765].

Тому буквальний переклад цього словосполучення, на наш погляд, не є доцільним, оскільки він не передає думку письменника: <...> *leurs idées noires se répandront comme des virus dans l'Univers* [6, с. 396]. – <...> *их черные мысли распространятся во вселенной как вирус* [1, с. 394].

Таким чином, найбільш точним та адекватним переклад є у тих контекстах, де кольоронімі вживаються у своєму прямому значенні. У сучасній французькій картині світу білий та чорний кольори є її важливими складниками. У мові Бернара Вербера спостерігається тенденція до зміни кольорового значення *blanc* і *noir* та до втрати їхньої колірної сутності. І білий, і чорний кольори у французькій мові є амбівалентним. Вони можуть мати нейтральне значення (білі стіни; біле вино; сивина; чорна раса; чорні окуляри; чорні шнурки), позитивне (білі руки матері; Білосніжка; лікарка у білому, яка у свідомості героя ототожнюється із ангелом; Рай; щирість; чорні очі; чорне волосся; чорний смокінг) і негативне (біла кімната у психіатричній клініці; царство мертвих; біла раса з точки зору індіанця; холодна зброя; пекло; демон; зло; могила).

Перспектива нашого дослідження полягає у подальшому вивченні кольорового фрагменту світу Б. Вербера та способах його перекладу іншими мовами.

Література

1. *Вербер Б.* Империя ангелов : [роман] / Бернар Вербер ; [пер. с фр. А. Агафопова.] – М. : ГЕЛЕОС : РИПОЛ классик, 2009. – 448 с.
2. *Исмаилова Х. Н.* Функционально-когнитивная сфера «видеть/смотреть» в русском и башкирском языках : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 / Х. Н. Исмаилова. – Башкирский гос. ун-т, 2006. – 22 с.
3. *Ожегов С. И.* Словарь русского языка ; под ред. Н. Ю. Шведовой / *Ожегов С. И.* – М. : Русский язык, 1986. – С. 797 (Ок. 57 000 слов).
4. Larousse : Dictionnaire de français [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/arme%20blanche>
5. Larousse : Dictionnaire de français [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/beurre%20noir>
6. *Werber B.* L'Empire des anges : [roman] / Bernard Werber. – Paris : Editions Albin Michel S.A., 2000. – 444 p.

Serdyuk A. M. *Functioning of achromatic colours blanc/noir in bernar verber's linguistic model of the world (on the material of the novel «L'Empire des anges»).*

The article deals with functioning of colouratives blanc and noir in author's linguistic model of the world of Bernar Werber. There have been determined the tendencies in semantic development of studied names of achromatic colours and the ways of their translation into Russian.

Key words: colour, colour name, colourative, black, white, achromative.

Сердюк А.М. *Функционирование ахроматических цветов blanc / noir в картине мира Бернара Вербера (на материал романа «L'Empire des anges»).*

В статье изучается функционирование колоративов Blanc и noir в авторской картине мира Бернара Бербера. Определены тенденции в развитии семантики исследуемых названий ахроматических цветов и способах их перевода на русский язык.

Ключевые слова: цвет, цветоназвание, колоратив, черный, белый, ахроматив.